

УДК 026.45.2

**«ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КОРЕЙ ДИАСПОРАСЫ (ТАРИХИ ШОЛУ)»
(XIX ҒАСЫРДЫҢ II ЖАРТЫСЫ-XX ҒАСЫРДЫҢ СОҢЫ)**

Шакен Нурзат Ринатқызы

*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің
Халықаралық қатынастар факультеті, Шығыстану мамандығы,
Нур-Султан, Қазақстан*

*Ғылым жетекшісі - Абжанпарова Б.Ж
(e-mail:hadisha_1960@mail.ru, nurzat.madenova@mail.ru)*

Кіріспе.Қазақстан Республикасында 120-дан астам ұлт пен ұлыс өкілдері өз салт-дәстүрлерін сақтай отырып, жас егеменді еліміздің дамуы мен көркеюіне зор үлес қосуда. Республикада адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу, ұлтаралық келісімді нығайту және өзара ынтымақтастық қағидаттарына негізделген барлық азаматтар арасындағы қарым-қатынастың өзіндік ерекше үлгісі бар[1]. Біздің елімізге тарихи сапар кезінде Иоанн Павел II Қазақстанды «түрлі ұлттар мен діндердің ерлер мен әйелдер арасындағы үйлесімділік үлгісі» деп атады. Мемлекеттің экономика саласына біршама үлес Корей диаспорасынынан да қосылады. Елбасы бұл туралы: «Қазақстандағы тұру жылдарында кәрістер тарихтың шаңы емес, қайта өздерінің ұлттық әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлерін жетілдіре отырып, әлеуметтік-экономикалық және рухани құндылықтарға лайықты үлес қосып, сақтап қалды» деген болатын[2]. Корей ұлты өз алдына дербес әлеуметтік-мәдени қауымдастық ретінде ежелгі заманнан бері Корей түбегінің аумағында қалыптасты. Корей этносының тамыры Алтай тауларының және

Орталық Азияның іргелес өңірлерін мекендеген халықтардан, антропологиялық зерттеулер мен ауыз әдебиетінен тараған халық шығармашылығының ескерткіштерінен туындайды. Тарихи деректер VI ғасырда Алтайда дамыған және Кореядан Қара теңіз аймағына әсерін тигізетін күшті мемлекеттік органның бар екендігін хабар береді. Көптеген этнолог ғалымдар корей тілі Алтай тілінің отбасына жататынын және оның тарихы өте ежелден шыққан деп есептейді[3].

Қазақстандық корейлердің тарихы иммиграция сияқты әлеуметтік құбылыспен тікелей байланысты. Профессор Г.Н. Ким өз «Корей ұлтының иммиграция тарихы» атты зерттеу еңбегінде: «Қазіргі Корей түбегінің халқы шамамен 65 миллион адамды құрайды және 5 миллионнан астам халық аталған түбектің сырт бөліктерін мекендейді» деп жазған болатын. Бұл аталған көрсеткіштен 460 000 адам ТМД елдерінде өмір сүріп жатса, 100 000 адам Қазақстан жерінде. Олар өздерін «Коре Сарам» деп атап, еліміздегі еңбекқор және құрметті ұлттық диаспоралардың бірі ретінде беделге ие. Қазақстанның корей диаспорасы, сондай-ақ бұрынғы Кеңестік Одақ ыдырағаннан кейін туындаған қиындықтарды бастан кешіріп, жас мемлекеттің қалыптасуының әр кезеңіне белсене қатысып отырды. Қазақ жерінде Қиыр Шығыс корейлерінің ұрпақтарының төртінші ұрпағы жалғасып келеді[4].

Корей ұлтының Ресейге қоныс аударуы.

Тұтастай алғанда, бүгінгі күні Ресей мен ТМД елдерінде тұратын корейлер, Кореяның солтүстік бөлігінен Ресейге жақсы және ыңғайлы өмір іздеу үшін бір уақытта көшіп келген мигранттардың ұрпақтары болып табылады. Қиыр Шығыстағы корейлер КСРО халықтары арасынан депортациялауды, яғни тұрғылықты жерінен мәжбүрлеп қуып жіберген алғашқы халықтардың бірі болатын. Одан кейін бұл процессті басынан өткерген неміс, күрд, Қырым татарлары, поляктар, шешен ұлтының өкілдері де бар еді. Ресейдің Қиыр Шығысына корейлердің көшіп келуінің жаңа тарихы өткен ғасырдың 60-шы жылдарының бірінші жартысымен мерзімделеді. Корейдің Оңтүстік Уссури аймағына қоныс аудару туралы алғашқы ресми баяндамасы 1863 жылдың 30 желтоқсанына дейін созылды. Ол кезде лейтенант Резанов Примор облысының әскери губернаторы И.В.Казакевичке Новгород постына бірнеше христиан корейлері келіп, өздерін орыс жерінен үй салып беруді және олардың қауіпсіздігін қамтамасыз ететін 5 әскери солдат бөлуін қалап, өтініш білдірген еді. Ресейде өз отанын қалыптастыру үшін кәрістер тұрғылықты елінен жаппай бас тарту Жапонияның протекторатының кезеңінде басталды және аталмыш елдің Кореяны қосқаннан кейін бұл үрдіс кеңейе түсті. Сондықтан кәрістер заманауи Қиыр Шығыстағы аумақтарға қоныстана бастады, ал XX ғасырдың 30-жылдарына қарай олардың саны 200 мың адамға жетті[5].

Қазақстанға депортациялау (қоныс аудару).

Бұрынғы Совет мемлекетінің тарихында халықтардың мәжбүрлі көші-қоны мәселесі маңызды орын алады. 1930-50 жылдардың аралығында әр түрлі халық өкілдері Сібір, Орталық Азия және Қазақстан өңірлеріне қоныс аудара бастады. Елдің осы өңірлерінде, соның ішінде Қазақстанда, этникалық азшылықтардың бір түрі пайда болды. Кеңестік билік құрғаннан кейін халықтың алғашқы санағы 1926 жылы КСРО-да өткізілді. Бұл санаққа сүйенсек, онға жуық корейлер Ақмола, Семей, Сырдария облыстарында тұрды, ал кейбірлері Қарағанды, Қызылорда қалаларында да бар еді[6]. 20-жылдары күріш өсіру қарқынды дамуына байланысты Кеңес Одағының әр жерінде өсірілетін күріш өсіру тәжірибесін терең үйрене бастады. Осы жұмыста Қиыр Шығыста кәріс күріш егу тәжірибесі барған сайын көп көңіл бөле бастады. Және нәтижесінде Қазақстанда күріш егуді дамытуда Қиыр Шығыстағыдай жолмен бастаған жөн деген қорытындыға келген болатын. Қиыр Шығыста кәрістер жерді жерді жалдау шарттарында жалға алды, ал Қазақстанда бұл жағдай әлдеқайда жақсы болды және республиканың көшбасшылары сенгендей, бұл кәрістерді Қазақстанға көшіруге мүмкіндік береді. Осылайша, күріш өсіруде тәжірибе алу үшін кәрістерді Қазақстанға шақыру туралы шешім қабылданды. 1928 жылдың көктемінде Қазақстан Ауыл шаруашылығы Халық Комиссары шақыруымен

Жетісу облысына Владивосток ауданының 70 отбасы, 300-ден астам күріш және шелпек тұқымды корейлері келді. Олардың қатысуымен «Қазақ күріші» атты Корей ауылшаруашылық еңбек артелі құрылды. 1929 жылдың қаңтар айында корейлер күріш тұқымын басқа шаруашылықтарға жіберуді бастады. Сөйтіп, 1931 жылы Қазақстан күріш өсіруден алдыңғы қатардағы ел болды. 1937 жылдың күзінде Қиыр Шығыстан Қазақстан жеріне корей ұлты көшіп келе бастады. Осы кезден бастап аталмыш ұлттың Қазақстандағы қоныс аудару тарихы басталған болатын[7].

Осы кезеңнен бастап Қазақстандағы корей диаспорасының тарихы басталды. Кейіннен олар Кеңес Одағының бүкіл аумағына қоныстана бастады. 171 781 адамнан тұратын 36 442 отбасы тұрғылықты жеріне байланысты рекордтық көрсеткіштен асып, Қазақстан мен Өзбекстан жерлеріне қоныстанды. Орта Азия мен Қазақстан Республикаларының Жоғарғы басшылығы Кореялықтардың Қиыр Шығыстағы аумақтан шығарылғаны жайында хабардар етті, бірақ қабылдаушы елмен алдын-ала талқылау болмады. Негізінен Қазақстандағы кәріс-иммигранттар тәуелсіз колхоздарда ұйымдастырылған, сонымен қатар қолданыстағы шаруашылықтарда да шоғырланған болатын. 1939 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша «203 жергілікті колхозға 16488 адамнан тұратын 3939 корейлік отбасы орналастырылды, келесі кезекте 21 493 санды көрсеткішпен 5 894 отбасы 91 ауылды өңірлерге, машина-трактор станцияларына, өнеркәсіптік орындарға, қолөнер өндірістеріне әртүрлі қарапайым жұмыскер қызметтері бойынша шоғырланған болатын»[8].

Есептеудің алғашқы жылдары корейлердің өлімінің ұлғаюы – қатты стресс, жаңа климаттық жағдайлар, тұрғын үй қорғанысы, нашар тамақтану, қажетті медициналық көмектердің болмауы және т.б. себептерге байланысты болды. Сол уақытта туу көрсеткіші бойынша корейліктер Қазақстан көрсеткіштерінен орта есеп бойынша ғана асса, өлім-жітім саны 2 есе көп еді[9].

Олар әдеттегі өмір салтынан ажырай бастады. Көшіп-қонушылар барлық аудандарға орналастырылған және барлық халыққа наразылық тудырғанына қарамастан, олар жаңа жерде және жұмысқа орналасу процесіне белсене араласты. Жаппай аштықтан аман қалған, сталиндік қысымға ұшыраған жергілікті тұрғындар, қоныс аударған адамдарға түсіністік пен достық қарым-қатынаста, нанмен және баспанамен бөлісе отырып көмектесті. Бір ескеретін жайт қоныс аударған корейліктер алғашқы уақыттарда, 1938 жылдары өз ана тілдерінде көп мекемелер мен кітап орындарының жабылып қалуынан жапа шекті. Және өз салт-дәстүрлері бойынша мерекелерді ашық тойлауға, тіпті корей ұлтының төл аттарын қоюға тыйым салды. Бірақ аталмыш ұлт бұл қиындықтарға мойымай, елдің алдында азаматтық борыштарын бір кісідей атқарып отырды. Екінші дүниежүзілік соғыстың күрделі жылдары еңбек армиясына мыңдаған корейлер белсенді қатысқан болатын: олар шахта мен кен орындарында қиын күндерін басынан кешірді. Атақты күріш өсірушісі Ким Ман Сам Қызыл-Орда коллективтік фермерлік колоннасын салу үшін 105 мың рубльді сыйға тартты, Шин Хён Мун қорғаныс қорына 120 мың рубль бөлді және осы сияқты көптеген мысалдар бар еді. Кеңес өкіметі жер аударылғандарға фашистік басқыншылардан қару-жарақпен күресуге рұқсат бермегеніне қарамастан, басқалар сияқты, соғыс қимылдарына да қатысқан адамдар болған. Солардың бірі – корейлік күзет капитаны Кеңес Одағының Батыры атағының иесі – Александр Павлович Мин еді[10].

Соғыс аяқталған соң Кеңес корейлерін техникалық және идеологиялық көмек көрсету мақсатында Корей елінің солтүстік бөлігіне жіберді. Олардың көпшілігі партия аппаратында, үкімет, армия, мәдениет және білім беру мекемелерінде жоғары лауазымдарға ие болды. Сталин қайтыс болғаннан кейін өзгерістік желі Кеңес Одағының қолына тиді. Сталиндік режим тек кеңестік кәрістердің ғана емес, КСРО-ның басқа да халықтарының тағдырын катал түрде жүргізген еді[11]. Осы жылдар ішінде олар халық шаруашылығының, ғылымның және өнердің барлық салаларында өздерін таныта білді, сондай-ақ Қазақстан мен Орталық Азия республикаларының ауыл шаруашылығын

дамытуға үлкен үлес қосты. Және осы еңбектердің нәтижесінде 67 корейлік «Кеңестік еңбек ері» атағын алған болатын. Олардың өндірістік ұйымдарын атап айтар болсақ: «Авангард», «Гигант», «3-ші Интернационал», «Пахта-Арал» және «Ленин жолы» атты иеліктер еді[12]. Осы тұста көптеген корейлер өз ұйымдастырушылық дағдылары мен кәсіпқойлығы арқасында жоғары басшылық лауазымдарға ие болды және ірі кәсіпорындар, министрліктер мен ведомстволардың бас мамандары болды. Өнеркәсіп, агроөнеркәсіп кешені, білім, мәдениет саласында ұзақ мерзімді және адал атқарған 150-ден астам корейліктер белгілі бір саланың «Еңбек сіңірген қайраткері» атағына ие болды. Кәріс диаспорасынан көрнекті ғалымдар, суретшілер, спортшылар, қоғамдық және мемлекеттік көшбасшылар да көптеп шыққан болатын. Бұның дәлелі ретінде олардың ішінде әр төртіншісі жоғары білімді, 60 ғылым докторлары, 400 ғылым кандидат өкілдерін атап айтуға болады[13].

Алайда 80-жылдардың басында теріс құбылыстар анықтала бастады. Егер кәрістердің егде жастағы ұрпақтары, көбінесе, өздерінің ана тіліне берік болса, күнделікті және мәдени дәстүрлерді сақтап қалса, жас ұрпақ этномәдени айырмашылықтарды елеулі түрде жоғарылатып, өз халқының тілі мен әдет-ғұрыптарын ұмытпайтыны анық. Осы кезеңде кәрістер, Кеңес Одағының басқа халықтарымен, 1985 жылдың көктемінде жарияланған қайта құру, демократияландыру және жариялау саясатымен мәдени жаңғыртудың жаңа кезеңін байланыстыра бастады[14].

2000-шы жылдардың басында Қазақстан корейлерінің көпшілігі кореймен салыстырғанда қазақ тілін жақсы меңгерген, алайда егде жастағы адамдар әлі де ресми түрде корей тілін өздерінің ана тілі деп санайды. Жас корейлерден қазіргі корей тіліне деген қызығушылықтың төмендігі еуропалық құндылық жүйесімен қатар, олардың ата-бабалары қазіргі Оңтүстік Кореямен ортақ дүниесі болмаған Солтүстік Кореядан келгендігінен болуы мүмкін. Жоғарғы оқу орындарында корей тілінде оқу жағдайлары мектептерге қарағанда жақсы. 1991 жылы Абай атындағы Алматы Мемлекеттік университетте филология факультетінің бір бөлімін корей тіліне арнаған болатын. Кафедра аудармашылар мен корей тілін оқытады. 2000 жылы кафедра базасында түрлі ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысатын Корея-Қазақстан ғылыми-зерттеу орталығы ашылды. Және корей тілін дамыту барысында 1996 жылы Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Шығыстану факультетінде жалғыз Қазақстандық корей бөлімі ашылды. Бұл бөлім филологтарды, тарихшыларды, аймақтық ғалымдарды және аудармашыларды дайындайды. Аталмыш факультеттің алғашқы меңгерушісі, Тарих ғылымдарының докторы – Ким Герман Николаевич болған еді. 2000-шы жылдардың соңына қарай республиканың жеті Жоғарғы оқу орындары білім алушыларға корей тілін шет тілі ретінде оқыту мүмкіндігін берді. Қорытындыласақ, бұл шешім – корей ұлтының Қазақстан жерінде еркін өмір сүруіне және қазақ студенттерінің аталмыш ұлттың тарихы мен тілдік бірліктері туралы терең танысуына мүмкіндік береді[15].

Қорытынды. Жоғарыда аталған зерттеу мәліметтерін ескере отырып, мынадай түйіндер жасауға болады:

- Корей диаспорасы жаңадан құрылған диаспоралардың қатарына жатады;
- Қазақстанға кәрістердің көші-қоны XIX ғасырдың аяғынан бері орын алды, бірақ мигранттардың негізгі ағындары 1937-1938 жж. корей халқын зорлық-зомбылық сипатымен қоныс аудару негізінде келді.
- Кәрістердің Қазақстанға депортациялануы Қазақстанға жаппай мәжбүрлі көшіп келудің, Кеңес Одағы басшылығының бүкіл репрессивтік саясатының құрамдас бөлігі болды;
- Қазақстанның корей диаспорасы республика халқының жарқын, интеллектуалды және ұлттық колориті сақталып қалған, ажырамас бөлігі болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Корейская диаспора в Казахстане "http://www.kondor-tour.kz/kaz_kore_saram"://

- 2 Мен Д.В. «Корея и корейская диаспора Казахстана»
- 3 Хан В.С., Квон Л.А., Пан А.В. "Ассоциация Корейцев Казахстана", Алматы 2000[5]
- 4 Корейская диаспора как связующий мост между двумя странами (Казахстана и Кореи) [http HYPERLINK "http://el.kz/m/articles/view"://](http://el.kz/m/articles/view)
- 5 Пак М Н О причинах насильственной депортации советских корейцев Дальнего Востока в Центральную Азию. М , Аتما-Ата,1992, 12 декабря.
- 6 Белая книга о депортации корейского населения России в 30-40х. Авторы-составители Ли У Хе, Ким Ен Ун. Т.1, М, 1992.
- 7 Бугай Н.Ф. Выселение советских корейцев с Дальнего Востока // Вопросы истории. 1994. №5. С. 141-148.
- 8 История корейцев Казахстана: Сборник архивных документов. // Сост. Е.С. Сим, Г.Н. Ким. Алматы; Сеул, 1998. Т.1.
- 9 Всесоюзная перепись населения 1939 г. Основные итоги. М., 1992
- 10 Коре Ильбо. 1991. 17 июля; 1992. 11 января; 25 января.» 40. Корейская диаспора. № 17. 2000, декабрь.
- 11 Ким Г.Н., Мен Д.В. История и культура корейцев Казахстана. Алматы, 1995, с. 8-9.
- 12 Алдажуманов К., Гарифулла Анес, Валиханов Е., Владимиров В. Сквозь беды и грозы. Вместо предисловия. - Депортированные в Казахстан народы: время и судьбы. Алматы, 1998, с. 16-26.
- 13 Ким Г.Н. Казахстан — Южная Корея: по пути стратегического партнерства: монография. — В двух книгах. Книга 2. Сборник документов. — Алматы: Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте РК, 2012. — 432 с.
- 14 Ким Г.Н. Корё Сарам - Записки о корейцах, 2017.
- 15 Ким Г.Н. Хронология истории корейцев казахстана. – Алматы: Print Express. Издательство и полиграфия, 2017. – 118 с.